

VIII.

Hanio de provincia Cancellarii an. CIOIOLV exeunte decedenti successit ULRICUS SITZINGERUS ab HOLENSTEIN, lumen olim reipublicæ Bipontinæ, dein Neoburgicæ ad Danubium, cui ob summa merita id temporis per Germaniam celebrata post mortem contigit, ut quem divus WOLFGANGUS, dux Bipontinus gloriosissimus, suarum virtutum præconem habuit laudatissimum, eundem quoque suarum laudum testem & auctorem inveniret, *Davidem Chytraeum*, theologum Rostochiensem humanissimum (a). Atque hunc secutus est *Melchior Adami*, biographus clarissimus, qui orationem *Chytraei de Ulrico Sitzingero* lege narrationis brevius astrictam vitis jureconsultorum & politicorum, qui seculo XVI floruerunt, adiiciendam recte existimavit (b). Atque cum *Sitzingerus* talis tantusque vir fuerit, ut si quis eum ex veritate laudare velit, ab hac ipsa desciscere velle videatur, malumus vitam ejus laudesque fide *Chytraei*, ipsius familiarissimi, scriptam, quæ in *M. Adami* biographiis legitur, huc transcribendam & notulis illustrare aut emendare, & quibusdam documentis, quæ haud injucunda fore speramus lectoribus, locupletare, quam propria scriptione de illorum auctoritate derogare. Habebunt certe sic juvenes nostri, qui ad rempublicam aliquando accedere gestiunt, in *Sitzingeri* vita exemplum vitæ studiorumque, quibus ipsos

I

opor-

-
- (a) Cujus oratio de Ulrico Sitzingero *J. U. D. Cancellario inclyti principis Wolfgangi, Palatini Rheni, ducis Bavariae, &c. scripta &c. Rostochii anno 1577* primum prodiit; dein ejusdem viri clarissimi volumini *orationum* p. 209 sqq. inserta legitur. Inscripterat autem illam auctor ipsius quondam Cancellarii hero, serenissimo duci Neoburgico, Philippo Ludovico, literis Rostochii d. 20 Dec. an. 1576 datis.
- (b) Utimur editione illarum III five novissima, quæ Francofurti an. 1706 excusa est forma majori; pag. 97-100.

oporteat esse instructos, denuo sibi ad imitationem propositum. idque illustrissimum. En igitur illam : „ WORMATIÆ - *Sitzingerus* hic nascitur, patre cognomine, matre *Anna Rorcardina* (c), anno CIOLOXXV, die XI Aprilis. E patria Norimbergam cum fratre *Samuele*, jam elementis primis linguæ Græcæ ac Latinæ imbutus, missus est; *Joannique Ketzmanno* felici ibidem juventutis informatori (d), in disciplinam traditus. Grammaticen celeriter absolvit, ac tum soluta tum ligata utriusque linguæ exercitatione cum quovis æqualium certavit.

II. „ Sexennio Norimbergæ exacto, Wittenbergam, anno quadragesimo quarto profectus est; ubi biennium adhuc *Martinum Lutherum* pro concione & in schola docentem, audivit. *Melanchthon* autem & propter patriæ conjunctionem, & ingenii bonitatem modestiamque, & *Viti Theodori* (e) commendationem, statim eum in familiaritatem interiorum & mensam suam recepit. Paulo post & *Davidi Chytraeo*, *Joannis Brentii* & *Georgii*, fratris *Philippi*, literis aditus est patefactus: ubi uterque publicas lectiones cum multis sedulo frequentarunt, & in communi mensa museoque studia familiariter coluerunt. Audivit autem *Melanchthonem* interpretantem *Thucydidem* ac *Pindarum*,
„ So-

(c) Parentes hos *Sizingeri* fuisse honestissimos & patricii &c. senatorii ordinis dicit *Chytraeus* l. c.

(d) Erat is scholæ Laurentianæ præfectus; cf. G. G. Seltner's kurze Erläuterung der Nürnbergschen Schul und Reformations Geschichte 2c. 1732 pag. 78.

(e) *Vitus Theodorus*, an. 1507 Norimbergæ natus, & Wittenbergenfis Academiæ alumnus, & duumvirorum reformandæ ecclesiæ, Lutheri ac Melanchthonis, familiaris, in patria sua, in æde d. Sebaldi evangelium docuit ibidemque præmatura morte obiit d. 26 Maji 1549; cf. *M. Adami in vitis theol.* p. 96 sq. & *Schwarzii* progr. de Norimbergenf. bene de Acad. Witeb. meritis.

„ *Sophoclis* item ac *Euripidis* tragoedias plerasque : *Herodo-*
 „ *tum* vero , *Xenophontem* , & *Plutarchi* vitas & moralia pri-
 „ vatim cum *Chytraeo* evoluit. Dialecticē recte judicandi &
 „ artificiose differendi magistram , non solum didicerat inte-
 „ gram , verum etiam magnæ auditorum frequentiæ in aca-
 „ demia post bellum instaurata dexterrime tradidit , dispu-
 „ tationum ac orationum scribendarum exercitia adjunxit ,
 „ in quibus præceptorum applicationem & usum fideliter
 „ monstrabat. Historiam ecclesiæ & veterum monarchia-
 „ rum ac Germanici præcipue imperii & vicinorum regno-
 „ rum res gestas , vespertinis potissimum horis legebat , non
 „ recreandi solum & reficiendi animi causa , verum etiam ,
 „ quod doctrinæ juris cognitio antiquitatis multum lucis ad-
 „ fert , & sæpe in republica consilium monstrat , & priva-
 „ tim in animis amorem virtutis accendit & confirmat. Nec
 „ his contenta mens generosa cum arithmeticen & initia do-
 „ ctrinæ de circulis cœlestibus secum in academiam attulis-
 „ set : ulterius etiam in eruditore illa & dulcissima parte
 „ Philosophiæ progressa , doctrinam cœli & stellarum in tanta
 „ varietate constantibus & certissimis motuum legibus , &
 „ effectionibus pene ut artifex didicit. Nam & motus lumi-
 „ narium & eclipses ex tabulis supputavit : & calendaria
 „ annua , quod alioquin habenti ephemerides facillimum est ,
 „ ipse composuit : *Chytraeum* ipsum , cum *Wittembergam*
 „ venisset , *Geneses* seu themata cœlestia erigere primus do-
 „ cuit. Nam & astrologicis illis lusibus , exemplo & hor-
 „ tatu præceptoris *Philippi* , delectabatur ; qui se intra me-
 „ tas physicas in τετραβ.βλω Ptolemæi verecunde præscriptas
 „ continebat , cum alioquin , αριστον μαντιν ειναι την ευβελιαν
 „ lege Dei gubernatam judicaret , ac sæpe somnia sua divi-
 „ nationibus astrologicis præferret , & solis prædictionibus
 „ in cœlesti doctrina traditis de maximis ecclesiæ & imperi-
 „ orum mutationibus , ac imprimis de pietatis & recte facto-
 „ rum præmiis , scelerum in hac vita & omni æternitate

„ certo secuturis , certam fidem tribuendam esse : & has non
 „ alendæ curiositatis causa , verum ut pœnarum & præmio-
 „ rum cogitatio ad virtutem & pietatis studium ardentius
 „ accendat , considerandas affirmaret . Præcipue autem ethi-
 „ cen & politicen *Sitzingerus* studiose didicit , non eo solum ,
 „ ut ad juris doctrinam , cujus principia & fontes ac demon-
 „ strationes ex lege naturæ & ethicis deductæ sunt , se præ-
 „ pararet : sed multo magis , ut in regendis moribus se ad
 „ philosophicam moderationem adsuefaceret , & ornatam il-
 „ lam ac suavem speciem virtutis dignam homine docto effi-
 „ ceret . Quare non *Melanchtonis* solum epitomen , quæ ta-
 „ men fontes & nucleum jurisprudentiæ continet , & de mul-
 „ tis controversiis judicium format ; sed *Aristotelis* etiam ethica
 „ & politica & *Ciceronis* de legibus libros evoluit ; qui ori-
 „ ginem juris universi , ex natura mentis humanæ ad ima-
 „ ginem Dei conditæ , & distinctione justorum ac injustorum
 „ illustratæ eruditissime detexit . Cujus exemplum *Fran-*
 „ *ciscus Connanus* nostra ætate , in aurei illius sui Digestorum
 „ operis exordio feliciter imitatus est . *Platonis* etiam leges
 „ & πολιτειῶν libros tametsi magna ex parte ironiis refertas
 „ esse videbat , sedulo perlustravit .

III. „ Ita præclare jactis & stabilitis doctrinarum fun-
 „ damentis , ex omnibus iis artibus , quas Philosophia am-
 „ bitu suo complectitur ; & quæ ad excolenda & acuenda in-
 „ genia necessariæ sunt , recte præparatus & excultus , ju-
 „ risprudentiæ studio se totum dedere *Sitzingerus* anno
 „ Christi millesimo quingentesimo quadragesimo octavo , con-
 „ tracto matrimonio , de quo postea , incepit ; & relictis
 „ antea aliquoties memoriæque penitus infixis Institutionum
 „ libris ; qui principia & summam doctrinæ juris perspicua
 „ methodo explicant : fores jurisprudentiæ ingressus , & an-
 „ tecessores juris tardius procedentes in schola audiens , recta
 „ sibi ad ipsa penetralia doctrinæ contendendum esse judica-
 „ rit . Quare Pandectas legum , quæ universam æqui & boni
 „ sci-

„ scientiam, & integrum juris civilis corpus continent: ad-
 „ junctis *Joachimi Hopperi* commentariis brevissimis, me-
 „ thodum & seriem operis admirando & pulcherrimo ordine
 „ contextam, & titulorum summas ostendentibus & in co-
 „ dice præcipue summa *Axonis* adhibita, diligenter & at-
 „ tente privatim perlegit: & in singulis titulis, legum acer-
 „ vos in methodi dialecticæ locos, definitiones, divisiones,
 „ causas, effectus & actiones inde orientes digessit. Deinde
 „ ex Codicis etiam libris XII, in quibus ad eosdem titulos
 „ principum Romanorum constitutiones relatæ sunt, & Ju-
 „ stiniani Novellis ac ex jure canonico quoque, præcipua le-
 „ gum capita ad eos methodi locos sub titulis Digestorum
 „ convenientibus reposuit. Non enim paucas materias tan-
 „ tum, de successioneibus ex testamento vel ab intestato, de
 „ contractibus & actionum formulas in praxi & quæstu fo-
 „ rensi maxime usitatas, quas solas fere vulgus rabularum,
 „ in foro causas agentium, attingit: sed integram & per-
 „ fectam præceptorum juris civilis doctrinam, seu æqui &
 „ boni artem *σωκρατοποιεῖν*, & solidam studuit animo complecti.
 „ Hac mediocriter præcepta & exemplis præstantium ac usu
 „ peritorum artificum, in judiciis & legum applicationibus
 „ observatis, & exercitatione ac usu, artium magistro ac-
 „ cedente, singularia etiam negocia, quæ in deliberationi-
 „ bus de republ. & privata hominum vita, quotidie inci-
 „ dunt, judicare recte potuit. Etsi autem privatorum etiam
 „ lites in judiciis interdum disputabat; tamen, cum illibe-
 „ raliorem illam vulgarium causidicorum artem, ad fucan-
 „ das sophisticæ prætextu sæpe injustas malorum cupiditates,
 „ ad extrahendas lites, ad emulgendos pecunia clientes,
 „ fere comparatam a naturæ & voluntatis suæ instituto alie-
 „ nam duceret: ad sublimiorem usum, reipubl. fructuosio-
 „ rem & veræ dignitatis plenioribus studiis & exercitationibus
 „ suas retulit. Itaque & Institutiones juris in Academia eru-
 „ dite privatim enarravit & ad hanc maximarum rerum con-

„ filia gubernanda , sese vera Dei invocatione & diligentia
 „ in juris Divini ac humani doctrina recte & solide cogno-
 „ scenda, & amore veritatis , justitiæ , & cæterarum virtu-
 „ tum ornamentis præparavit. Nec postea cum ad rempubl.
 „ accessit, lectionem & studia intermisit. Visus est in ali-
 „ quot conventibus, Neoburgi ad Salam (f) Augustæ in pri-
 „ mis, Maximil.comitiis (g), & antea etiam Wormatiæ (h)
 „ circumferre librum, in quo de præcipuis dogmatum con-
 „ troversis, inter nostros *επιπολεξέσαις*, testimonia & con-
 „ firmationes vere sententiæ, ex diversorum auctorum ac
 „ *Lutheri* præcipue scriptis, locos integros, manu sua col-
 „ legerat: ut in promptu argumenta & rationes idoneas ha-
 „ beret, quibus se & alios ambigentes erudiret, aut diver-
 „ sum in deliberationibus contendentes refutaret.

III.

-
- (f) Eo convenerant principes A. C. d. 10 Jan. 1561 de A. C. subscri-
 ptione communi renovanda, deinde de concilio Tridenti habendo
 deliberaturi. Est vero nobis ad manus inedita epistola eaque in-
 signis a *Sitzingero* reduce Neoburgi d. 10 Mart. 1561 ad amicum
 quendam Norimbergensem (credo Hier. Baumgærtnerum, patrem,)
 scripta, qua is huic consilia & momenta actionum Naumburgen-
 sium perscribit, ac singularem prudentiam æque & moderationem
 in causis religionis tractandis prodit; quam una cum ceteris Sit-
 zingerianis publicare constitutum nobis est. Sustinuit vero in hoc
 conventu non solum heri sui, sed etiam Christophori ducis Wür-
 tembergenfis personam.
- (g) Mense Martio an. 1566 celebratis. In illis ipse Wolfgangus dux
 aderat, secumque adduxerat etiam Theologum, *Sitzingero* iudice,
 doctum quidem & ingeniosum, sed non satis modestum, imo in
 Melanchthonem, suum præceptorem, acerbum; qui quantum ad-
 versatus tum fuerit Friderico, septemviro Palatino, notum est in-
 ter omnes.
- (h) Putat credo colloquium Wormatiense an. 1557 habitum; de quo
 male interrupto quid senserit *Sitzingerus*, ipsa ejus aliquando
 epistola, ad Melanchthonem Biponti d. 21 Oct. 1557 scripta, docebit.

III. „ Cum itaque præstantis ingenii , diligentiae ac
 „ profectus in doctrina juris specimen egregium & in acade-
 „ mia & in foro deposuisset vitæque ac morum in eo gravi-
 „ tas eximia esset: publico collegii Ictorum testimonio orna-
 „ tus, & ordini custodum justiciæ ac legum insertus est, de-
 „ cano *Laurentio Lindemanno* (i). Paucis post diebus, cum
 „ familia Norinbergam, & inde WORMATIAM profectus; ubi
 „ cum ad juvandam communem hominum utilitatem, juris
 „ artem transferret; & consiliis ac patrocinio suo in vicino-
 „ rum principum judiciis, bonas causas bene ageret ac tue-
 „ retur: cito in multorum sapientum gubernatorum ac prin-
 „ cipum, & in his ducis Wolfgangi Palatini Rheni notitiam
 „ pervenit, a quo in consiliariorum aulæ senatum coopta-
 „ tus (k), eodem anno exeunte Bipontum eum familia com-
 „ migravit.

V. „ Excellebat ingenio, virtute, sapientia, & boni-
 „ tate heroica Palatinus Wolfgangus; ac eruditorum justi-
 „ tiæ & veritatis amantium consiliariorum, quos exemplo
 „ Alexandri Romani, magno numero alere, & in delibera-
 „ tionibus singulorum sententias attente audire solebat, fa-
 „ miliaritate inprimis delectabatur, & de ingeniis ac vo-
 „ luntatibus hominum sagaciter judicabat (l). Ibi cum in
 „ sen-

(i) In margine additum: *Doctor juris renuntiatur 1551 mense Febr.*

(k) d. 4 Aug. 1551.

(l) Duplicis vero generis consiliarios alebat, alios ordinarios, alios præsentis, atque utrosque vel equestris ordinis, vel eruditos & Ictos. Præterea purpurati ipsum sequebantur prudentissimi, fortissimi ac nobilissimi. Neque etiam poenitebat comites dynastasque vereri Wolfgangum tanquam herum suum, ex quibus nominasse sufficiat *Philippum Franciscum Rhingravium* eumque ab an. 1551 consiliarium, *Georgium comitem a Castel*, *Ludovicum comitem a Loewenstein*, *Quirinum Gangolsum*, dynastam de *Hohengeroldseck*, qui vicegerentis & tribuni militum honores apud nos consecutus est, *Henricum Reussium*, dynastam de *Plauen* & *Philip-*

„ sententiis dicendis *Sitzingerum* recta ad statum causæ col-
 „ lineare; & in perplexis ac intricatis negotiis, subito ubi
 „ mo-

---

pum dynastam *Winnenbergium*, judicem curiæ. Ex equestri ordine *Sitzingerus* Biponti habuit collegas *Ludovicum* ab *Esehenau*, *Christophorum Landschadium a Steinach*, aulæ magistrum, *Wernherum a Zeiskheim* & *Johannem de Schwarzenburg*, principes, *Wilhelmum Cranzinn de Geispolzheim*, *Wolfgangum Wamboldum ab Umstatt* patrem filiumque, *Philippum a Gemmingen*, qui ab eruditione insigni cognomen invenit *sapientis*, præfectum Novicæ *Simonem Boosium de Waldeck*, judicem curiæ, *Joannem de S. Ingberto* consiliarium, ceteros ut taceam, qui absentes erant a consiliis, aut quos Neoburgi habuit collegas, neque enim omnibus enumerandis sufficeret pagina. Præter illos a consiliis erant Excancellarii *Jacobus Schorrius*, *Henricus Hasius*, *Jacobus Rotenburger*, *Jobus Weidenkopfsius* & *Michael Hanius*, tum consiliiarii ordinarii aderant *Augustinus Eckius*, *Waltherus Drechselius*, quem Philippus Ludovicus dux Neoburgicus suum dein legit Cancellarium, *Joannes Stiberus*, Cancellarius post Bipontinus, *Henricus Schwebelius* illius successor, *Wenceslaus Zulegerus*, postea præfes senatus ecclesiastici Archipalatini, *Nicolaus de Harracort*, *Simon Schardius*, magni nominis vir, *Gallus Tuschelinus*. *Maximilianus de Krait*, *Joannes Wolfius*, ceteri. Alebat etiam absentes jctos *Ludovicum* & *Dionysium Grempios* fratres, *Bernhardum Botzhemium*, *Casparem* & *Eusebium*, *Hediones*, *Joannem Sturmium*; quibus tandem addimus *Inmanuelem Tremellium* primum scholæ illustris rectorem, *Cunmannum Flinsbachium*, antifitem Bipontinum & secretarium cancellariæ *Bernhardum Hertzog*, chronographum Alsatæ. Verum abstineo ab enumeratione eorum, qui post *Sitzingeri* a nobis discessum in *Wolfgangi* principis sapientissimi concilium vocati sunt. Video enim me jam adduxisse nubem testium sapientiæ illius divinæ, dignorum sane, quorum memoriæ recolendæ operam nostrates, qui sapere gestiunt, suam aliquando adhibeant. *Flinsbachii* quidem, *Tremellii*, *Schardii*, *Wolfii*, *Zulegeri* cet. vitas exposuit *M. Adami in vitis Istorum, & theologorum*; *Tuschelii* memoriam conservavit *Freherus in theatro virorum eruditorum*; aliorum merita alii celebrarunt. Sed superest magnum spicilegium; in quo nos quidem nunquam non otium pie consumemus.

„ momenta & nerui essent, videre, & consilia sua illustri &
 „ nervosa brevitare perspicue explicare animadvertisset, sin-
 „ gulari eum benevolentia & amore princeps optimus com-
 „ plecti cœpit. Quem paulo post etiam eloquentiæ *Sitzin-*
 „ *geri* latinæ admiratio auxit: cum detrectantibus id orandi
 „ munus aliis, diutius in republ. versatis, Henricum II Gal-
 „ liæ regem, principibus Germaniæ libertatem veræ reli-
 „ gionis, & principum captivorum, ac sui soceri ducis Wolf-
 „ gangi, liberationem, Carolo V imperatori, bello moto,
 „ extorquentibus, & occupata Mediomatricum urbe, Bi-
 „ pontem cum exercitu amico ingressum, oratione latina,
 „ splendida atque ornata, jussu & nomine principis sui ex-
 „ cepisset.

VI. „ Postea durante bello, & liberato ex diuturna cu-
 „ stodia Philippo, Wolffgangi socero, & institutis cum Nas-
 „ soviensi de controversia comitatus Cattorum (m), & inter
 „ alios principes aliis de causis dissentientes, amicis transa-
 „ ctionibus, cum princeps Palatinus mandato Caroli vel pa-
 „ cificatoris personam gereret, vel parti alteri consilio ad-
 „ esset, *Sitzingeri* inprimis opera fidei & felici in negociis
 „ illis & legationibus (n) usus est. Quarum occasione in mul-
 „ torum principum & regum, Ferdinandi, Maximiliani, ut
 „ & ante in Caroli V imperatoris notitiam pervenit. Hic ho-
 „ norificentissime se de *Sitzingeri* ingenio & virtute præstanti

K

„ sen-

(m) Controversia hæc tandem an. 1557 Francofurti sopita est, teste *Thyano*. cf. *G. Estor jus publ. Hass. hodiernum* Cap. II § X & *Origg. juris publ. Hass.* p. 114. *Sitzingerum* vero hac in causa consilio adfuisse tantum existimamus, quum Wolfgangus dux in ea personam arbitri non sustinuerit.

(n) Neque enim ab eo tempore, quo *Sitzingerus* rempublicam apud nos administrare cœpit tum comitatu, tum circulorum diætæ, tum colloquia, tum alii conventus celebrabantur, in quibus ille non partes ablegati habuerit. Abstinemus igitur a legationum istarum enumeratione.

„ sentire , multis illustribus clementiæ & benignitatis suæ
 „ testimoniis declaravit. Quo sapientissimi & optimi impera-
 „ toris de se iudicio ille magis , quam nobilitatis & comitis
 „ Palatini aliarumque dignitatum , quas sponte ipsi optimus
 „ cæsar Carolus contulerat , titulis se delectari ostendit (o).

VII. „ Ita cum quadriennio fere Sitzingeri prudentiam,
 „ eloquentiam & in tractandis negotiis dexteritatem Pala-
 „ tinus Wolfgangus probasset , tandem Cancellarii munus
 „ anno CIOCLV ipsi commendat (p) ; quod totos fere vi-
 „ ginti annos ita administravit (q) , ut non solum in præto-
 riis

(o) *Sitzingerum* nobilitatis prærogativa ornatum agnomen invenisse ab *Holenstein* , arce prope Sulzbacum , indicant ejus elogia ; eademque docent , ipsum a cæsarum consiliis fuisse.

(p) Factum id est , postquam cum *Hanio* Cancellario Augusta Vindelicorum , quo ad comitia ablegati fuerant , Bipontum reduxerat. Exeunte igitur anno 1555 in *Hanii* se munere isto abdicantis locum susceptus est. *Hanius* certe d. 11 Nov. dicti anni istud consularii honore commutaverat.

(q) Sequitur *Adamius* in hoc errorem , quem erraverat *Chytraeus* haud levem. Novimus enim vicissitudines aliquas , quas ab eo *Sitzingeri* officium habuit. Scilicet postquam triennium Cancellarii Bipontini dignitatem laudabilissime atque cum summo fructu ecclesiæ & reipublicæ Bipontinæ gesserat , Neoburgicum in ducatum , quem ab *Otonis Henrici* electoris obitu aditurus erat Wolfgangus dux , discedere ab hero iustus , in provincia illa danubiana Cancellarii gravissimum onus an. 1558 exeunte suscepit ; ex eoque tempore *Joannes Süberus* cancellariæ Bipontinæ directorem agere cœpit. Nihilominus Cancellarius ille jam Neoburgicus nequitquam consiliis suis ducatu nostro defuit , sed utriusque salutis consuluisse censendus est. Verum quum Wolfgangus dux ecclesias Neoburgicas ordinaturus *Jacobum* maxime *Andreae* , theologum illum Tubingensem , adhibuisset an. 1560 & sequenti , varia accidisse videntur , quæ *Sitzingero* minus jucunda esse poterunt. Optimus enim hic vir *Melanchtoni* , theologo moderatissimo , & amicissimus & adfinis , ad hujus maxime mentem consiliaque adhuc omnia in re sacra duxerat constituenda ; sed *Me-*

„ riis negotiis & regendis judiciis, verum etiam in aliis gra-
 „ vissimis deliberationibus, ad totam rempublicam spectan-
 „ tibus, sapientiam, integritatem, fidem ipsius & amorem
 „ ac curam publicæ salutis optimus princeps, nobilitas &
 „ civitates grati agnoscerent & laudarent.

K 2

„ VII.

lancton a. 1560 defunctus consilia pacifica arbitriumque quasi medium secum abstulisse videbatur, ita ut theologorum contentioforum iræ non cælestes in dies ingravescerent. Itaque etiam in ducatus Bipontino ac Neoburgico *Marbachii* & præsertim *Andree* opera Calvinianorum aliorumque dissentientium disciplinæ damnari, & adversus eos mandata publicari cœperunt: tum quoque factum est, ut *Conradus Marius*, præceptor principum juventutis, Calvinismi, tanquam criminis, infimulatus captusque *Sitzingeri*, patroni sui, animum fidemque prodere videretur; quæ de re ipse *Sitzingerus* in literis d. 15 Aug. 1561 ad *Jo. Seb. Pfauferum*, antistitem ecclesiarum Lauinganarum, ac theologum eruditissimum, questus est. Quum igitur varias ob causas atque negotiorum molem aulæ pertæsus esset, secessit inde an. 1561 & præfecti (Landrichter) Solisbacensis provinciam adiit, quod ipse literis ad *Casp. Peucerum*, *Melanchthonis* generum, d. 14. Maji 1562 Solisbaci scriptis memorat: *De præfectura mea quod mihi gratularis, amanter gratiam habeo. Cum diu quaesivissem occasionem discedendi ab aula, tandem illustrissimus princeps voluit me huic muneri præesse, quod nullo modo ambivi. Etsi autem ejus administratio non parum taedii & laboris habet: tamen si ad priorè conseratur, tranquilliori conditione uterer, si ab aulicis negotiis plane immunis essem. Nunc utroque loco laborare cogor, & sæpe hinc cum magna molestia mea ad aulica negotia avocor.* Maluit igitur *Sitzingerus* tum ducem suum porro consiliis & ministerio adjuvare, præsertim ob religionis dissidia aliasque rationes, quam spem functionis honestissimæ syndici civitatis Augustanæ sibi an. 1561 a duumviris hujus reipublicæ præstantissimis, *Jo. Bapt. Heinzelio*, consule, atque *Rechlingero*, præfecto urbis, oblatam amplecti. Anno autem 1562 ab *Joanne Alberto*, duce Megapolitano, Principe præstantissimo, liberalissimis invitatus conditionibus haud mediocrem illi gratificandi sedemque mutandi voluntatem habuisse videtur, sed ea de re *Heinzeli*, patricii Augustani,

VII. „ Ut igitur domicilium & templum Dei, & hospiti-
 „ tium ecclesiæ Christi tranquillum, & florens ad posterita-
 „ tem palatini Wolfgangi ditio esset, suasor fuit principi: ut
 „ summa veræ de Deo doctrinæ populo proponendæ, & to-
 „ tus administrationis ecclesiasticæ ordo, in vocandis & in-
 „ stituendis ministris, in ecclesiarum inspectione & visitati-
 „ one, in iudicio ecclesiastico, in synodis, Scholis, & riti-
 „ bus

sententiam sibi duxit expetendam. Mansit tamen noster in Pala-
 tinatu Neoburgico, atque cum se hero suo subtrahere nollet, prin-
 cipibus exteris e longinquo adfuit. Tanta quippe in eo fuit con-
 filiorum maturitas, dexteritas agendi ac prudentia, ut virum
 hunc sibi conciliare studerent principes plures. Hinc ille non so-
 lum a cæsarum *Ferdinandi I & Maximiliani* fuit a consiliis, sed
 etiam aliis Germaniæ proceribus interque eos etiam duci Wür-
 tembergenfi certo conductus stipendio, suam quamvis absens præ-
 stitit operam, quod tum ex ejus elogiis sepulchralibus, tum epi-
 stolis ab ipso ad viros isto ævo clarissimis cognoscere nobis licuit.
 Quamvis enim infinitis distractus esset negotiis, literarum tamen
 commercium coluit cum præstantissimis quibusque viris, quarum
 prima lineamenta numero haud exiguo in tabulario ducali Solis-
 bacensi etiamnum adservata tractare quondam licuit venerando
 quondam avo meo *G. C. Joannis*. Animus mihi est eas cum ali-
 orum omnis generis virorum, qui superioribus seculis floruerunt,
 epistolis junctas in *Spicil. II tabb. ac litt. vet.* tandem e carce-
 ribus, in quibus adhuc latuerunt, emittere. Dedit is alioquin
 etiam aliquot plagularum epistolam ineditam, *de inauguratione*
Maximilian. II an. 1562 Francofurti peracta, ad *Philippum Lu-*
dovicum & Joannem, C. P. Rheni, Wolfgangi ducis filios natu
 majores, plenam ut salutaribus monitis, ita piis cum maxime vo-
 tis. Fuit enim *Sitzingerus*, judex provincialis Solisbacensis, in
 comitatu splendidissimo *Wolfgangi* ducis, qui secum plusquam
 LX purpuratos & ministros reipublicæ Francofurtum adduxe-
 rat. cf. *Bernh. Herzogium*, qui illos recensuit in *Chron. Alsat.*
 L. II, p. 212 sq. Quod reliquum est, cum *Sitzingerus* Cancellari-
 ii officium dimisisset, tum in ducatu Neoburgico, proscripta pror-
 fus est Calvinii doctrina, tum in ducatu Bipontino controversiæ
 de s. cœna agitari cœperunt acerbius, præsertim ex quo *Wolf-*

„ bus sacrorum in templo servandis, scripto comprehendere-
 „ tur: quod perpetua velut norma esset, quam in doctrina
 „ & tota gubernatione ecclesiarum reliqui ministri & inspecto-
 „ res sequerentur. Id scriptum adhibitis theologis & aliis
 „ idoneis confectum, & *Melanchtonis*, *Brentii*, aliorumque
 „ theologorum judiciis comprobatum (r), anno LVII pri-
 „ mum excusum; & post aliquot annos, cum morte Ottonis
 „ Henrici, electoris Palatini, Neoburgicus etiam ad danu-
 „ bium ducatus Palatino Wolfgango cessisset, recognitum: &
 „ a filiis non minus paternæ pietatis & virtutis, quam du-
 „ catuum hæredibus, præfixa principis Wolfgangi confes-
 „ sione, testamento ipsius inserta, denuo editum est. Idem
 „ multis comitibus & civitatibus vicinis, & aliis etiam re-
 „ ligionem sinceriores amplexis exemplum & norma fuit,
 „ ad quam suas ecclesias constituerunt. Cum sciret, non fa-
 „ tis esse scripto complecti, & mandare aliis sapienter deli-
 „ beratas & salutare constitutiones, nisi executio etiam &
 „ perpetua diligentia, res recte inchoatas tuendi, & sarci-
 „ endi accedat: statim initio auctoritate publica ecclesias in-
 „ spiciendas, & pastores, ordine de singulis doctrinæ Chri-
 „ stianæ in libro edito præscriptæ articulis examinandos, &
 „ dissentientes ab ea norma, vel incitiam aut morum turpi-
 „ tudine pollutos removendos, idoneos præficiendos: sti-
 „ pendia honesta danda, & populum ad catechesin & disci-
 „ pli-

K 3

,, pli-

---

gangus a *Koetteriz*, nobilis ex Misnia huc advenisset animo in sacramentarios, ut appellatione utar id temporis trita, infensissimo, quem ipsius epistolæ ad *Jo. Marbachium*, theologum Argentoratensem, scriptæ satis superque ostendunt; hinc factum, ut quemadmodum *Marbachius* Argentorati veterem confessionem ab an. 1561 immutaverat, imo sensim profligabat, ita & ab eo tempore tranquillitas ecclesiarum nostrarum perturbaretur.

(r) Præverat in promulganda ordinatione ecclesiastica *Wolfgango* duci elector Palatinus, *Otto Henricus*, qui an. 1556 *Henrici Sto-*

„ plinam adsuefaciendum : postea etiam quotannis repeten-
 „ dam inspectionem ecclesiarum a superintendentibus ac aliis,
 „ & si quid labefactum esset, sarcendum : vel senatui eccle-
 „ siastico, ut corrigatur, indicandum curavit (s).

VIII. „ Auctor præterea idem fuit suo principi, non so-
 „ lum ut inferiores scholas, in quibus legendi & scribendi
 „ rationem & initia grammatices, & catecheseos pueri di-
 „ scerent, & in templo canerent, in singulis oppidis & pa-
 „ gis frequentioribus conservaret: verum etiam duo gym-
 „ nasia,

---

lonis prof. Heidelb. *Mich. Dilleri*, concionatoris aulici, & *Jo. Marbachii*, Argentina evocati, opera talem componendam curaverat, quæ Württembergicæ *Brentio* auctore, & Argentoratensi, *Capitone* & *Bucero* auctoribus, consentanea esset, cf. *Siruvii Bericht von der Pfälzischen Kirchen-Historie* ic. cap. IV, § 1, p. 44. Hanc igitur archipalatinam sumit *Sitzingerus*, eamque ipse pro sua harum rerum prudentia ad ecclesiam Bipontinam accommodavit. Quo facto ejus exemplum ad præstantissimum *Melanchthonem* transmissum ab hoc *Sitzingeri* quondam magistro emendatum quidem & auctum est; neque tamen omnia ab eodem monita dein approbari visa sunt. Audiebat enim jam tum *Wolfgangus* princeps *Marbachium*. cf. Progr. nostrum I *de historia scholæ ill. Hornb.* cap. I, § XI, p. 33 sqq. ubi & not. (o) p. 34 variæ editiones recensentur.

- (s) Primæ illi visitationi ecclesiarum Bipontinarum generali interfuere 1) politici: *Christophorus Landschadius a Steinach*, curiæ magister, *Ulricus Sitzingerus*, Cancellarius, *Wolfgangus Wamboldus ab Umstatt*, *Waltherus Drechsel* & *Augustinus Eck*, J. U. D. consiliiarii; 2) ecclesiastici: *Joannes Marbach*, conventus eccles. Arg. præses, *Hieronymus Pefold*, ecclesiastes Norimbergensis, *Vitus Nuberus*, ex abbate *Seiselfteinensi* in Austria concionator aulicus Bipontinus, & *M. Cunnannus Flinsbach*, antistes & diaconus Bipontinus. cf. *Apologiam Wolfgangi ducis confessionis fidei a Jac. Heilbrunnero* scriptam, qui de ea pluribus sed pro more suo dixit p. 196 sqq.

„ nasia , alterum in Bipontino ducatu , Hornbaci (t) , alte-
 „ rum in Neoburgico , Lavingæ (u) , attributis redditibus
 „ perpetuis , erigeret & legibus docendi & discendi certis ,
 „ & disciplina arctiore , quam in academiis , nimium fere
 „ ubique dissolutis , adstringeret. His custodiam & inter-
 „ pretationem librorum veræ de Deo doctrinæ & ecclesiis
 „ utriusque ducatus , & omnium artium ac linguarum eru-
 „ ditarum , quæ ad recte intelligendam & dextre explican-
 „ dam aliis doctrinam cœlestem & legum civilium , quibus
 „ republ. & vita privata regitur , necessariæ sunt , princeps
 „ commendavit.

VIII. „ Postea cum idem princeps de præceptore ido-
 „ neo , qui tenera juniorum principum ingenia formaret , de-
 „ liberaret : consilio *Sitzingeri* onus institutionis difficile &
 „ periculofum , sed reipubl. inprimis necessarium & salutare ,

---

(t) Anno enim demum ejus seculi LVIII Wolfgangus dux laudatissi-
 mus auctore *Sitzingero* monasteria ditionis Bipontinæ , præfer-
 tim Hornbacense ita reformaturus erat , ut eorum redditus maxime
 impenderentur scholæ illustri fundandæ , atque jam Aug. ejus
 rectorem designaverat clarissimum *Immanuelem Tremellium* , præ-
 ceptorem ante principum juventutis. Postquam igitur visitatores
 theologi interque eos primus *Marbachius* de ratione scholæ con-
 dendæ interrogati consilium suum exposuerant , atque *Sitzinge-
 rus* anno dicto exeunte Neoburgum profectus , ducem vehemen-
 tius hortatus erat , ut se nullis difficultatibus absterreri patere-
 tur , schola illustris in cœnobio Hornbacensi jam an. 1559 ineunte
 aperiri cœpit. Verum de his *in hist. scholæ illustris pluribus age-
 mus.*

(u) Gymnasium Lauinganum , Wolfgangi ducis liberalitate , & au-
 ctore Cancellario nostro , an. 1562 furrexit , atque in monasterio
 virginum , melioribus usibus consecrando , domicilium invenit. Præ-
 claris ea legibus a *Jo. Sturmio* munita floruit majori etiam digni-
 tate & literarum abundantia , quam Hornbacensis nostra ad an.
 usque 1616

„ *Petro Agricola* (x), viro eximia morum sanctitate &
 „ suavi gravitate, fide, industria, doctrina & recti iudicii
 „ maturitate prædito, impositum est; quo in labore Deus &
 „ præceptoris fidem ac officium, & discipulorum mentes ac
 „ studia clementer rexit, ut patris expectationi & præcepto-
 „ ris diligentiae tenerorum principum pietas, intelligentia,
 „ humanitas & doctrina responderet, eosque bonos & generi
 „ humano salutare priucipes, Deo studiis illorum benedi-
 „ cente, effectos esse, ac verissime a Plutarcho dici, τὴν τε
 „ ἀρχόντος παιδεύτην ποῖον ἀγαθὸν εἶναι, res ipsa demonstravit.

X. „ Ceterum quum circumtulisset *Sitzingerus* semina
 „ morbi lethiferi aliquot annis, postremo officio, quod prin-
 „ cipi suo PHILIPPO LUDOVICO, Palatini Wolfgangi filio, & in
 „ ducatu Neoburgico successori, nuptias cum ducis Cliviensis
 „ & Juliacensis filia celebranti, magna laborum, vigilia-
 „ rum, contentionis dicendi, & aliorum munerum assidui-
 „ tate præstitit, vehementer aucta & amplificata sunt: ita
 „ ut paucis, postquam æger domum redierat, diebus, ascite
 „ extinctus sit, postridie Calendas Novemb. an. CIOCLXXIV,
 „ cum pridie adhuc in cœna sermones cum amicis medio-
 „ cri hilaritate & salibus conditos, de variis rebus habuisset,
 „ & quatuor ante mortem horis Psalmum: *Exaltabo te Do-*
 „ *mine*, notatis, ut solebat, rubrica insignioribus locis & con-
 „ solationibus, pia meditatione repetiisset. Domicilium vitæ
 „ ac fortunarum suarum ante quatuordecim annos, solisba-
 „ „ chie

(x) *Tremellio*, qui ex anglia redux inde ab an. 1554 studiis moribus-
 que principum juventutis præfuerat, sed an. 1558 novæ scholæ
 illustris rector atque consistorii assessor designatus est, successerat
Conradus Marius, patrocinio *Sitzingeri* usus. Verum quum
 is mense Aprili 1561 Calvinismi, tanquam criminis reus, ab
 aula removeretur, adscitus est *Petrus Agricola*, vir eruditissi-
 mus æque & diligentissimus, qui tandem consilarii aulici hono-
 res meruit.

„ chix̄ in Norico collocarat (y),cujus oppidi & vicinix̄ præ-
 „ fecturam ipsi princeps commiserat. Ibi in arce Holeslein
 „ ex hac mortali vita evocatus, & ad conjugis defunctæ la-
 „ tus, in facello, quod conjunctum cœmiterio est, depositus
 „ (z) lætam cum omnibus sanctis vitæ restitutionem exspe-
 „ ctat. Epitaphium etiam ipse vivens carmine Latino & Ger-
 „ manicis rhytmis fecerat, quod cum familiæ suæ & con-
 „ jugis insignibus, monumento affixum (a).

XI. „ Debetur huic etiam ICto sua laus & memoria
 „ grata: qui justas verasque sententias etiam potentibus in-
 „ terdum ingratas, constanter propugnavit; non imitatus
 „ Persicos illos, *qui regi dixerunt, licere quicquid liberet*. Longe
 „ etiam abfuit ab artificiiis & moribus sycophantarum auli-
 „ corum, a *Sidonio Apollinari* alicubi graphice depictorum,
 „ non habuit linguam venalem, non fuit *δωροδοκος*: non au-
 „ cept gratiæ aut auræ popularis, non Epicuræus Cyclops,
 „ quales in aulis multi. Negotia quæ modo potuit, transac-
 „ tione æque diremit, religionis pacem defendit, concor-
 „ diam inter cives ac principes fovit. Labores diurnos a pre-
 „ catione & lectione Bibliorum etiam in itineribus exorsus
 „ est, nec ullis negotiis horam precibus & lectioni sacræ de-
 „ stinatham abripi passus: ac ut eundem morem liberi etiam
 „ servarent, testamento sanxit. Nec ad conciones tantum &
 „ preces publicas cum universa familia: verum ad ma-
 „ tutinas etiam illas & vespertinas psalmodias, cum domi
 L „ erat,

(y) Quod supra jam not. (q) curatius diximus.

(z) Non *Holensteinii*, ut ex his forte quispiam colligere posset, sed Solisbaci in facello cœmiterii humo conditus est, apposito, quod ipse vivens sibi fecit, epitaphio.

(a) Quod *Chytraeus* orationi, ejus honori dictæ, inseruit, atque nos cum alio ipsius elogio, in aede oppidana Solisbacensi, legendo, ceterisque epitaphiis in fratrem familiamque Cancellarii scriptis infra adiicimus.

„ erat, accedere solitus est ; in invocationem in suo pectore
 „ ardentiorē accenderet ; & exemplo suo ad eadem pieta-
 „ tis officia cives suos invitaret. Erat in vita omni amans or-
 „ dinis, temperans, castus, sobrius, comis & officiosus. In fa-
 „ miliaribus colloquiis singulari suavitate ac sale candido
 „ sermones condiebat. Delectabatur historiis recitandis &
 „ audiendis ; calumnias vero & maledicta scurrilia, præser-
 „ tim de absentibus, plane detestabatur. Fratrem *Samue-*
 „ *lem*, natu se juniorem, paterna benevolentia & fide prove-
 „ xit & ornavit: sed hunc vix ætatis virilis annos ingressum,
 „ Doctorem juris, Spiræ amisit. Domesticos omnes vero &
 „ suavi amore & *Φιλοσοφία* complectebatur.

XII. „ Uxorem habuit matronam honestissimam, *Annam*,
 „ natam ex sorore conjugis *Melanchthonis*, & vere pio Ictō
 „ D. Lutheri amico conjunctissimo, *Sebaldo Münstero* (b) con-
 „ filiaro electoris Saxonix, *Johannis Friderici*, & professore
 „ academ. Wittemb. Cum ea in fœcundo & tranquillo con-
 „ jugio vixit ad annum usque sexagesimum septimum; cum
 „ eam duxisset in familia *Melanchthonis* anno quadragesimo
 „ octavo (c). Obiit superata undecimi partus laboribus (d),
 „ marito in legatione Ratisbonensi absente, superstitibus
 „ unico filio (e) & duabus filiabus, quarum una elocata
 „ Gui-

(b) *Münsteri* s. *Münstereri* hujus vitam brevibus descriptam dedit *Melch. Adami in vitis & Ictōrum politt.* p. 33. cf. & *Lexicon eruditōrum Joëcherianum.*

(c) Epithalamium in nuptias *M. Ulrici Sitzingeri* & *Annae* D. *Sebaldi Münsteri* filiæ, scripsit *Petrus Lotichius* secundus, editum *Witenbergæ* 4. Quod autem in pœmatibus ipsius non extat.

(d) Diem 9 Maji an. 1567 fatalem fuisse testatur *Chytraeus* in orat laud.

(e) *Ulrico*, quem unicum *Chytraeus* dicit filium, ut nominis & patrimonii, ita virtutis & gloriæ paternæ heredem,

„ *Guilielmo Rumelio*, Norico patricio (f), altera patri fenescenti, curisque & laboribus languefacto, consuetudine „ suavi ac officiis dulcissimis molestias leniit, & a patris „ ægroti latere nec interdiu nec noctu se avelli passa est (g).

- (f) Eam, an. 1571 pater ex visitatione judicii camerae, cui ab Imp. Maximiliano legatus præfuerat, domum reversus *Guilielmo Rumelio a Lonerstat*, patricio Norimbergensi in matrimonium collocavit. Hæc *Chytraeus*.
- (g) Biennio integro & quod excurrit in viduitate exacto, ad secunda transiens vota, an. 1569 d. 19 Sept. duxit *Helenam Meichsnerin*, patria Norimbergensem, *Hectoris Hegner ab Altemweyer*, principis electoris Palatini superiori in palatinatu consilarii, viduam; quæ auno demum 1603 d. 17 Januar. aetat. LXXIII *Sulzbaci* fati functa est. Hanc notitiam debeo schedulæ avi mei *G. C. Joannis*.

Elogia sepulchralia *Sitzingeri Cancellarii*, ejusque familiæ, quorum alia *Solisbaci*, alia *Biponti*, & *Spiræ* posita sunt.

I.

Ulrici Sitzingeri elogium in templo oppidano Solisbacensi, supra fores forum respicientes.

UDALRICUS SITZINGERUS AB HOLNSTEIN J. U. D. SACRATISSIMAE CAESARAE MAJESTATIS, TUM PALATINORUM ALIORUMQUE ILLUSTRISSIMORUM PRINCIPUM IMPERII A CONSILIIS, GENERE ET NOBILITATE CLARUS, VIRTUTE, PRUDENTIA ET ELOQUENTIA CLARIOR, PIETATE ERGA DEUM, SUAVITATE MORUM ERGA OMNES, INPRIMIS VERO BENEVOLENTIA ERGA AMICOS ET PAUPERES CLARISSIMUS, EX HAC LACHRIMARUM VALLE IN BEA-

TISSIMAM PATRIAM PIE ET RELIGIOSE MIGRAVIT A. C. MDLXXIV
DIE I NOVEMBR. CUM VIXISSET ANNOS XLIX MENSES VI, DIES
XX. SEPULTUS EST EXTRA MOENIA SULZBACHIANA IN SACELLO
CONJUNCTO COEMETERIO PUBLICO, UNA CUM UXORE PRIMA
ANNA EX FAMILIA MUNSTERORUM, MATRONA, PIETATE, CA-
STITATE, ET OMNI GENERE VIRTUTUM CLARISSIMA, QUAE A.
C. MDLXVII D. IX MAJI IN PARTU PLACIDE EXTINGTA EST, CUM
VIXISSET ANNOS XLI MENS. O. DIES XV. RELICTA ALTERA CON-
JUX ET LIBERI SUPERSTITES MOESTISSIMI, MARITO ET PAREN-
TIBUS OPTIMIS H. M. B. F. C. RELIQUERUNT POSTERIS HONESTIS-
SIMUM NOMEN ET PERPETUUM SUI DESIDERIUM, HINC MULTO
CLARIORES.

II.

*Aliud in coemeterio publico extra moenia, ubi Sitzin-
gerus Cancellarius terrae illatus est.*

DEO OPT. MAX. TRINO ET UNI SACRUM.

UDALRICUS SITZINGER AB HOLENSTEIN J. U. D. SAC. CAES.
MAJ. CUM PALATINORUM TUM ALIORUM QUOQUE ILLUSTRIS-
PRINCIPUM IMPERII A CONSILIIIS, VIR DIGNITATE, PRUDENTIA
ET PIETATE ORNATISSIMUS, EX HAC AERUMNOSA VITA IN BEA-
TIORUM PIE ET RELIGIOSE MIGRAVIT A. C. MDLXXIII D. I. NO-
VEMBR. CUM VIXISSET A. XLIX, M. VI. D. XX. CUJUS PRIMA UXOR
ANNA, MATRONA PIETISS. ET LECTISS. NATA EX FAMILIA
MUNSTERORUM A. C. MDLXVII D. IX MAJI IN PRAEDIO HOLEN-
STEIN PLACIDE IN PARTU EXPIRAVIT, CUM VIXISSET A. XLI D.
XV. QUORUM CONJUGUM OSSA H. M. SEP. S.

*Ut concordēs bene & pie viximus, ita post mortem placide
& religiose quiescere una voluimus, ut qui bene facere vi-
uentes semper studiose fuimus. Sic bene vivunt boni conjuges,
bene etiam moriuntur.*

*Vixi, & quem dederas cursum, tu Christe, peregi
In te confidens, speque fideque mea.
Nunc movens animam divino munere tutam
Non ullis meritis, hanc tibi reddo, pater.*

Pro-

*Protege salvifico me sanguine magne redemptor
 Inter & electos, da mihi, quaeso, locum.
 Ut tua promisit nobis clementia certo,
 Quae populum nescit fallere, Christe, tuum.
 Quae post me superest, prolem cum conjuge, serva,
 Ut celebrent laudis numina sancta tuae.
 Hos tu, summe Deus, propriis defende sub alis
 Inter & haec mundi faceva pericla tege,
 Ut mea posteritas, & qui nascentur ab illa
 Semper sint coetus vivida membra tui.*

* *

*Ich hab gelebt, Herr Jesu Christ,
 Der du ein Fürst des lebens bist,
 So lang du mir hast hie gegeben
 Mein lauff und Zeit in diesem leben
 Dieweil ich nun dasselb verlass
 Und fahr zu dir die Himmels-Straß,
 So nim mich auf in deine Hand
 Dein wort ist meiner seelen pfand,
 Zu deiner auserwehlten Schaar,
 Nim Leib und Leben gantz und gar
 Wie du hast zugesaget mir
 In deinem wort, drauf trau ich dir.
 Mein treues Weib und meine Kind,
 Die durch dein gnad noch übrig sind,
 Bewahr mir Herr, du treuer Gott,
 Für ungluck, schmach, fur schand und spott;
 Mit deinen flugeln deck sie zu,
 Damit sie haben rast und ruh,
 In dieser hochbeschwehrten Zeit
 Dein gnad sey ihn'n allzeit bereit,*

L 3

Auch

Auch denen, so von ihn'n geboren,
 Damit derselben keins verlorn,
 Sondern dich preis zu aller Zeit,
 Von nun an bis in Ewigkeit. Amen.

Epitaphium Latinis & Germanicis versibus redditum maritus optimus, parens colendissimus, sibi suisque vivens f. verum superst. uxor. & lib. hered. ex test. cum lacr. moestiff. p. c.

Iustorum animae in manu Dei sunt, & non tanget eos tormentum mortis Sap. III.

III.

Epitaphium Samuelis Sitzingerii, Spirae anno 1556 ex hac vita evocati, scriptum a fratre illius D. Ulrico Sitzingero & in templo cathedrali ad D. Johannem monumento adfixum.

*Iusticiae cultor, verae & pietatis amator,
 Sitzinger generis lausque decusque sui,
 Hoc mortale suum posuit sub marmore corpus,
 Atque animam summo reddidit ille Deo.
 Ante diem periit, feбри correptus acuta,
 Interiit corpus, vivit at ipse tamen,
 Vivit & aeterni coetus consortia coeli,
 Et salvatoris regna beata colit.
 Nam moriens Christo se commendavit, in ipso
 Ingens & pietas spesque fidesque fuit.
 In te confido dixit, mitissime Christe,
 Tu venias animae portus & aura meae.
 Morte tua mortem vicisti, & sanguine sancto,
 Placasti iratum, Christe benigne, patrem.
 Accipito hanc animam, meque his exolvito curis,
 Hac qua perpetuo mole gravatur homo.*

Dixit

*Dixit, & in tenues discessit spiritus auras,
 Ut levis a vento flammula tacta cadit.
 Orabis Christum, tu qui legis ista viator,
 Ut tibi det simili, speque fideque mori.*

*Epitaphia liberorum Sitzingeri Cancellarii, Biponti
 defunctorum.*

I.

*Quem Deus ex utero matris produxerat atque
 Participem lucis jusserat esse suae,
 Hunc mox ad caelos revocans abduxit, ut infans
 Angelici fieret pars quotacunque chori
 Ergo non periit, sed vivit, & utitur almo
 Aspectu summi contuituque Dei.*

II.

*Filiolum sequitur carissima filia Clara,
 Intulit huic gelidam pestis acerba necem.
 Mors illam abripuit, mortis tamen illa venenum,
 Nec sensit carnis vulnera magna suae.
 Felices animae! propria quas voce vocavit
 Vivax aeterni Christus imago patris.*

III.

*Tu quoque Sebaldi nomen, qui, nate, gerebas,
 Mutasti vitam cum meliore loco
 Ac te conspectu Christi coeloque fruentem,
 Non secus ac reliquos vita beata manet.*

I. Decessit ex hac vita Sebaldus Wernerus, filius Ulrici Sitzinger. d. XXX Julii anno post natum Christum M. D. LIIII. Cum vixisset dies XXVI.

II. Secuta est Clara filia, die XXVIII Februarii anno LVI, cum vixisset annos tres, minus diebus XV.

III. Sebaldus vero II placide obdormivit in Christo die VIII Martii MDLVIII, cum vixisset menses VIII & diem I.

Carissimis & dulcissimis liberis in infantia ex hac mortali vita ad aeternam angelorum consuetudinem evocatis Ulricus Sitzinger J. U. D. Cancellarius inclyti principis D Wolfgangi &c. & Anna Munstererin, uxor Ulr. Sitzinger, parentes, in memoriam immortalitatis poni & fieri curaverunt an. MDLVIII.

* *

Hactenus de Sitzingero, politico consummatissimo, cui sub finem anni CIOCLVIII Biponto Neoburgum migranti successit, haud quidem continuo in Cancellarii dignitate, sed tamen in officio Joannes Stiberus, Bingenensis, cancellariæ directoris s. procancellarii Kanzleyverwalters s. Vicekanzlers, titulo contentus, donec tandem post decennium ampliorem Cancellarii splendorem consecutus est. Sed turbare hic videtur circulos nostros coævus, qui in ecclesia etiam nostra id temporis curiosior exstitit, Jacobus Andraee, Cancellarius academix Tubingenensis. Is scilicet in epistola ad Joannem Marbachium, præsidem conventus ecclesiastici Argentoratensis d. XXII Maji an. CIOCLXIII scripta (a) hæc narrat: *Scriptis ad me nuper nobilis D. a Kedritz, Bipontini principis Cancellarius, quod tranquilla sit vestra ecclesia, cui respondi sem nisi metuissim, eum cum familia alio migrasse.* Loquitur.

(a) Quæ in epistolis theol. ad Marbachios scriptis atque a Jo. Fechtio an. 1684 editis P. III, n. XXXIX, p. 150 legitur.

tur autem Tubingensis theologus de *Wolfgango a Kœteritz*, cui tum familiaritates, quas cum pugnacissimo quoque theologo contraxerat, tum epistolæ XVI ad Marbachium illum datæ id nominis conciliarunt, ut in *universali eruditorum Lexico*, *Fœcheri* curis edito, locum invenerit (b). Atque eundem virum recentiores quidam scriptores, quibus verba dedit *Jac. Andreae*, ut *Hartknochius* (c), *Struvius* (d), ceteri, Cancellarii apud nos honorem gefiffisse putarunt. Quare consultum mihi videtur, quædam de viro isto curatius dicere, ut non solum sic in quandam nostratium notitiam veniat, sed omnis quoque error de eo eximatur. Fuit autem *Wolfgangus* iste ex familia equestri Misnensi *Koeteritiorum*, natus patre *Sebastiano & Catharina Spiegelia a Pich* (e). Quum is animum ad scientias, maxime juris, appulisset, tantum in ea progressus est, ut an. CICIXXXXVIII in nova academia Regiomontana, reluctantibus licet ceteris professoribus, quod is gradum Doctoris non tenebat, munus professorium a Borussorum duce Alberto sibi oblatum adire posset. Verum quinquennio post, quum inter eos esset, qui duci, *Osiandristarum* patrono, gravius adversabantur, abdicatus

M

inde

-
- (b) T. II, edit. noviss. 1750, p. 2142, ubi *Arnoldi hist. acad. Regiomontanae*, in fine laudatur.
- (c) *Preussische Kirchen-Historien* 1c. 1686 lib. II, cap. III, § IV, p. 362.
- (d) *Bericht von der Pfälzischen Kirchen-Historie* 1c. cap. V, § XIV, p. 93, & cap. V, § XXXIV, p. 151 not.
- (e) Quod didici ex sermone funebri memoriæ Julianæ Mariæ de & in Steinkallenfels, quæ nata erat Kœteritia, & abneptis Sebastiani illius, proneptis Wolfgangi nostri. Sebastianum a Kœteritz aliquoties visitationibus ecclesiarum Saxonicarum ex ordine politicorum interfuisse tradit *Seckendorffius in hist. Luth.* Eundem vero capitaneum in Düben egisse docet *P. Hassitius* apud *Schoettgenium & Kreyssigium Dipl. Nachlese der Historie von Obersachsen III Th.* p. 529 not. (b).

inde discessit. Advenit ille dein nescio quo tempore in aulam Neoburgicam, atque in grege consiliariorum esse cœpit (f); tum inde submissus apud nos negotiis ad religionem pertinentibus maxime adhibitus est inde ab anni CIOIOLXIII initio per biennium usque. Atque ille nihil hic præclare gessisse videtur, nisi quod *Joanni Marbachio*, rationem ecclesiæ Bipontinæ immutaturus, heri sui jussu auxilium præbebat; quo consilio una cum ipso huc advenerat *Georgius Codonius*, qui in aula foret a concionibus. Suspicio autem, *Koeteritium a WOLFGANGO* duce rogatu *Jo. Marbachii*, qui ab an. CIOIOLXI veterem ecclesiæ Argentoratensis confessionem abrogare moliens graviores iras adversus *Hieronymum Zanchium* exercebat, Neoburgo argentinam ablegatum has in oras venisse, quemadmodum eodem profecti erant Biponto *Henr. Suebelius* consiliarius & *M. Cunmannus Flinsbach*, antistes Bipontinus, ut una cum Wirtenbergensibus & Basiliensibus ablegatis ad concordiam restituendam eniterentur (g). Ex eo certe tempore *Koeteritius*, *Marbachii* amicissimus, apud nos egit & de rebus ad ecclesiam nostram pertinentibus cum illo contulit (h). Quis vero ejus in religionis doctrina fuerit
sen-

-
- (f) Narravimus hæc præeuntibus *Hartknochio* & *Joechero* l. c. *Wolfgangum Koetericium* vero jam an. 1562 *Wolfgangi* ducis fuisse a consiliis docent literæ *Victorini Strigelii* ad ipsum datæ d. 26 April. 1562, quas *M. Adami in vita Strigelii*, l. c. p. 200 sq. exhibet.
- (g) cf. *M. P. Beutheri*, antistitis olim Bipontini librum heri sui, *Joannis* ducis, jussu editum: *Warhaftiger gründlicher Bericht von der zu Strassburg a. 1598 in Truf ausgegangenen veränderten Kirchenordnung* ic. 1603, p. 241 sq. & *Jac. Heilbrunneri* scriptum. *Verantwortung H. Wolfgangs* ic. *Glaubens Bekauntniß* ic. 1604, p. 209.
- (h) Vide inter *epist. theol. Marbachianas* P. III, n. XLII, p. 153, n. LIII-LV, p. 166-169 quæ quatuor epistolæ omnes Biponti scriptæ sunt an. 1563 & sequenti.

fenfus, aut quali ingenio fuerit præditus, ipse clarissime literis suis ad *Marbachium* datis prodidit (i). Tanto autem odio persecutus est dissentientes in doctrina de S. cœna, ut etiam illos ex Lutheranis theologis, qui dissentientes tantum erroris tolerabilis arguebant humaniusque tractandos censebant, maxime *Paulum Eberum*, theologum pium, impotenti notaret animo (k). Placebant ipsi igitur inprimis *Jac. Andree*, *Til. Heshufus*, *Flacius Illyricus*, *Jo. Marbachius*, ut ceteros antifacramentarios taceam (l). Neque tamen diu nobiscum commoratus est, præsertim ex quo *Marbachium* ecclesiarum Bipontinarum antistitem supremum ab hero suo constitutum tandem viderat. Reversus jam anno CIOIOLXV ineunte Neoburgum, quod literæ ejus testantur (m), cum

M 2

con-

-
- (i) Sic n. XLII scribit; Dann der Teuffel ist gar mächtig in den Sacramentirern. N. LV eosdem vocat Wölffe & n. LXXIII, p. 191 P. S. scribit de *Illyrico*: dem wird vnser Herr Gott auch sein hospitium verordnen, vnd solt es allen Sacramentsteuffeln leid seyn. Politicum certe decuit, convitia ejusmodi relinquere theologis animi impotentibus, quos unos moribus seculi excusandos puto.
- (k) cf. l. c. epist. LIII, LIV, in quibus queritur de *Eberi* lenitate, atque in ecclesiis Bipontinis auctoritate; cf. & n. LV, in qua Calvinianostanquam hæreticos anathemate notari vult. Sic quoque *Jo. Seb. Pfauserum*, theologum præstantissimum, concionatorem olim cæsaris Maximiliani II aulicum, dein antistitem eccl. Lauingannarum odio habebat, cf. n. CXLII p. 268. Pari modo satis diu *Flacii* partes adversus *Strigelium* tuitus est.
- (l) Hinc ab illis egregie laudabatur. Ita *Marbachio* ad *Jo. Streitbergerum* vid. n. XLIX, p. 158 sq. dicitur nobilitate generis, pietate, sapientia, eruditione atque virtute clarissimus vir, D. *Wolfgangus a Küteriz*. Eundem in modum describit illam *Streitbergerus* in responsoria p. 162.
- (m) Vide n. LXV & LXVI, quæ Neoburgi datæ sunt d. 9 & 11 Febr. 1565.

consiliarii honore officium advocati provincialis Hochstadiensis administrare cœpit. Tum efecit, ut *Heshufius* exul a Wolfgango duce reciperetur, qui ipsius esset a concionibus aulicis (n). Mortuo tandem Wolfgango duce auctoritas *Koeteritii* imminuta est (o), adeo ut an. CIOIOLXXII nescio qua de causa grave subiret periculum (p), sed eo liberatus *Heshufium*, qui interea Jenæ professionem theologiæ consecutus erat, adeo sui memorem expertus est, ut illius potissimum commendatione & opera provinciæ Cancellarii Vinariensis potiretur (q). Post mortem Vinariensis ducis *Koeteritius* etiam in aulam Onoldinam migravit, ibique supremi Cancellarii honorem gessit. Obiit vero Magdeburgi d. 1 Maji a. CIOIOLXXV ibidemque sermone funebri honestatus est. Habuit is filium, qui denuo sedem fortunarum suarum ex Misnia in oram Rhenanam, ducta conjuge ex gente nobili Sponhemiorum, dicta *Bacharach*, transtulit familiamque propagavit, quæ superiori seculo extincta est.

X.

-
- (n) cf. *Heshufii* literas l. c. n. LXXIV, p. 193 & LXXVII p. 197. Officium autem sibi a duce d. 5 Maji 1565 oblatum statim accepit, quamvis in schola illustri Lauingana docere maluisset. cf. & *Koeteritii* epist. n. LXXIX p. 198 sq. cet.
- (o) Nullas ab eo literas videmus datas inde ab an. 1568, quo Wolfgangus dux absens esse cœpit.
- (p) *Heerbrandus* ad *Marbachium* d. 30 Mart. 1572 scribit: *Kedricius a suo principe in vincula conjectus dicitur.*
- (q) *Hartknoch* l. c. Als er aber von dem Pfalzgrafen mit Disgust weg gekommen, ist er bei dem Herzog von Sachsen Wilhelmo Langlar und Rath worden, dazu ihm *Heshufius* verholffen, wie es *Heshufius* selbst schreibt (*in oratione funebri super obitu dicti principis Jenæ habita & postea Regiomonti typis an. 1573 exscripta.*) Diem vero obierat Jo. Wilhelmus, dux Saxonum Vinariensis, d. 2. Mart. 1573. *Koeteritii* literas Vinariæ d. 6 Jun. 1572 datas, quibus nomini suo Cancellarii titulum ipse adscribit, vide *in epist. theol. Marbach.* P. IV, n. CV, p. 426 sq.